

(8) Az oktatási elvekről meglévő tudásunk természetesen több más forrásra is támaszkodik. Ezek sorában főként a mostanában intenzívebbé vált Székely Bertalan-kutatás említendő. Székely oktatási elveinek fontos dokumentuma: Beke László – Szőke Annamária (1992, szerk.): *Székely Bertalan mozgástanulmányai*. Magyar Képzőművészeti Főiskola – Balassi, Budapest. Sajnálatos, hogy a Székely-kutatások alig hagytak nyomot az 1999-es nagy életmű-kiállításon és annak katalógusán, vö. Bakó Zsuzsanna (1999, szerk.): *Székely Bertalan (1835–1910) kiállítása*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest. A Főiskola számos más tanáregyéniségei nem került még a kutatás fókuszába. Balló Edétől bizonyosan létezik jelentős kéziratos hagyatéka, s talán másától is. A forráskiadás amúgy sem erőssége a művészettörténész szakmának. Az itt szóba került mesterek közül egyes nagybányaikon Kaszákon kívül Jaschik Álmos, Nagy Sándor és Vaszary János írásainak publikálása kezdődött el érdemben. [Mezei Ottó (1980, szerk.): *Jaschik Álmos tervezőiskolája I–II.*, Népművelési Intézet, Budapest. Mezei Ottó (é.n., szerk.): *Régi és/vagy új reneszánsz. Vaszary János összegyűjtött írása*. Komárom-Esztergom megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, H.n. Gopcsa Katalin (1999, szerk.): *Nagy Sándor (1869–1950)*. Vár ucca tizenhét 7. (2)]. Az idézett Barcsay-önéletrajzhoz hasonló, akár a történeti adatok, összefüggések, akár a hangulati elemek szempontjából felbecsülhetetlen – ám ilyen publikációból sem akad sok.

(9) Révész Emese: Az iskola és a nyilvánosság. A Mintarajziskola és Rajztanárképző, valamint a Képzőművészeti Főiskola kiállításai, illetve Sinkó Katalin: Ékítményes rajz és festés. Ornamentika-elméletek 1900 körül. In: Blaskóné – Szőke i.m.: 113–151., 197–221.

(10) Rabinovszky Máriusz (1965): *Két korszak határán. Válogatott művészeti írások*. Corvina, Budapest. 264.

(11) Szántó Piroska (1994): *Akt*. Európa, Budapest. 27., 30.

(12) Bortnyik életművét a közelmúltban Bakos Katalin kutatta meg példaszerűen még kiadatlan Ph.D. disszertációjához.

(13) Mezei Ottó említett írásain kívül itt érdemes megemlékeznünk arról a Jurecskó László és Kishonthy Zsolt művészettörténészek menedzselt rendkívüli forrásgyűjteményről, amely révén Nagybánya-képünk egyre pontosabbá válik. Tímár Árpád (1996, szerk.): *A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1896–1909*. MissionArt Galéria, Miskolc. András Edit – Bernáth Mária (1997, szerk.): *Válogatás nagybányai művészek leveleiből, 1893–1944*. MissionArt Galéria, Miskolc. Tímár Árpád (2000, szerk.): *A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1910–1918*. MissionArt Galéria, Miskolc. Murádin Jenő (2000, szerk.): *A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1919–1944*. MissionArt Galéria, Miskolc.

Blaskóné Majkó Katalin – Szőke Annamária (2002, szerk.): *A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest.

Bakos Katalin (2001, szerk.): *Mucha és társai. Szecessziós plakátok a Magyar Képzőművészeti Egyetem gyűjteményéből*. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest.

Bán András

Az elmúlt korok gyermekei

A történettudományi kutatások keretein belül az elmúlt évtizedekben új irányzatok kerültek előtérbe, melyek az emberi mentalitás, viselkedés, életmód és az emberek közötti kapcsolatrendszer történetét vizsgálják.

Ezek közé tartozik a gyermekkor-történet is, melynek hatalmas idegen nyelvű irodalma van már. A gyermekkor-történeti kutatások az 1960-as évek elejétől kezdve indultak gyors fejlődésnek. A téma kutatói – a mikrohistoria művelőihöz hasonlóan – a társadalom mikrofolyamataival foglalkoznak: a gyermek családi és társadalmi státusával, az életkörülményekkel, szokásokkal, a gyermekeket körülvevő anyagi és szellemi milióval, a gyermek-szülő és általában a gyermek-felnőtt kapcsolat jellemzőinek történeti fejlődésével.

Pukánszky Béla „A gyermekkor története” című munkája az első magyar nyelvű, a nemzetközi szakirodalom különböző álláspontjainak szintézisét nyújtó, összefoglaló alapmű, mely a gyermekekről vallott felfogás és a gyermekhez való viszony, valamint a gyermeknevelési szokások történetét vizsgálja az ókortól a 20. század közepéig, hét fejezetben.

Az első részben a szerző áttekintést nyújt a nemzetközi gyermekkor-történeti kutatások helyzetéről, bemutatja *Ariés*, *DeMause*, *Linda Pollock* és más szerzők sokszor egymásnak ellentmondó nézeteit a kérdésről. A továbbiakban igen széleskörű szakirodalom alapján tárgyalja a kötet az ókor és a korai kereszténység gyermekfelfogását, a gyermekkel kapcsolatos attitűdöket, a korabeli szerzők nézeteit a gyermekkor szakaszairól és a nevelésről. A következő fejezetből tájékozódhatunk a középkor és a reneszánsz időszakában élt gyermekek életkörülményeiről, családon belüli helyzetükről, szüleikhez, tanítóikhoz való viszonyukról. Megismerkedhetünk a humanista szerzők, például *Erasmus*, *Montaigne*, *Morus* nevelési nézeteivel.

A reformáció és a kora újkor gyermekfelfogását ismertető rész bemutatja *Luther* és *Kálvin* tanainak és az angol puritanizmusnak a gyermekek megítélésére vonatkozó új elemeit. Részletesen tárgyalja a szerző *Comenius* és *Locke* gyermeknevelési nézeteit, a korszakra jellemző „szigor és engedékenység, kötődés és távolítás ambivalenciája” által megragadható szülői attitűdöt és nevelési gyakorlatot.

A 18. század, melyet a nevelés századának szokás nevezni, alapvető változásokat hozott a gyermekszemlélet és gyermeknevelés, a szülői és nevelői mentalitás területén is. Ez volt az az időszak, amikor a családok szerepe megváltozott, az egyéniség fontossá vált, a gyermek szerepe felértékelődött. A szerző új megközelítésben elemzi a korszak kiemelkedő és nagyhatású nevelési teoretikusának, *Rousseau*-nak a nézeteit is.

A következő fejezet, mely a 19. században élt gyermekek helyzetével foglalkozik, bemutatja azokat az alapvető társadalmi változásokat, melyek következtében ebben a században a gyermekek életmódja és a gyermekfelfogás is megváltozott. Foglalkozik az anyák és az apák új szerepével, a családok s bennük a gyermekek helyével, az iparban és a mezőgazdaságban széleskörűen alkalmazott gyermekmunka intézményével. Képet kaphatunk a gyermekek kiszolgáltatott helyzetéből adódó nevelési gyakorlatról.

A könyv utolsó fejezete „A „gyermek évszázada”?” címet viseli. Az ellentmondásos és kegyetlen 20. század nem volt a gyermek évszázada, mint ahogy azt a svéd pedagógus, *Ellen Key* megjósolta. A fejezet bemutatja a századforduló és a következő évtizedek gyermekképét, gyermekfelfogását a „szófogadó gyermek”-től az „önérvényesítő gyermek”-ig.

A kötet anyaga egyetemes neveléstörténeti forrásokra támaszkodik, rendkívül csekély a hazai példaanyag és a magyar viszonyokra történő utalás. Igaz, mindeddig a magyarországi gyermekkor-történeti kutatások még csak első lépéseiket tették meg, mégis érdemes lett volna a speciálisan hazai jellemzőket is bemutatni.

A kötet jól kiválasztott, értékes képanyaga kiegészíti és elmélyíti a leírtakat. A műhöz kapcsolt irodalomjegyzék, mely közli a témára vonatkozó fontos idegen nyelvű és a teljes magyar nyelvű szakirodalmat, segítheti az olvasót a további tájékozódásban.

Pukánszky Béla könyve pedagógusjelölteknek és gyakorló pedagógusoknak, szülőknek és mindazoknak ajánlható, akik érdeklődnek a szülő-gyermek kapcsolat történeti alakulása, a gyermekkor története iránt.